

دشمن شناسی و جنگ نرم از منظر نهج البلاغه

مریم عزیزی^۱

چکیده

از نکاتی که امام علی (ع) در رابطه با دشمن بر آن تأکید دارد آن است که باید پیوسته هشیاری در برابر دشمن را حفظ کرد و هرگز نباید دشمن را کوچک شمرد، جنگ نرم گسترده‌ترین تلاشی است که علیه ملت‌ها در قالب طرح‌های مختلف، سیاسی، امنیتی، اقتصادی و... به فاز اجرا گذاشته است. از جنگ نرم تعاریف مختلفی ارائه گردیده است؛ برخی جنگ نرم را با قدرت نرم و یا عملیات روانی هم‌مطراز دانسته‌اند. در حالیکه تفاوت بسیار بین جنگ نرم و دیگر مقوله‌های مطرح وجود دارد. جنگ نرم نه قدرت نرم است نه عملیات روانی، بلکه پدیده‌ای پیچیده و بسیار فراتر از موارد یاد شده می‌باشد. برای مقابله با این پدیده باید مدل و راهکارهای فراگیر و همه‌جانبه ارائه نمود؛ در این مقاله ضمن ارائه مدل مفهومی به جنبه‌های مختلف مقابله پرداخته خواهد شد. روش پژوهش حاضر روش کتابخانه‌ای است، ضمن ارائه مبحث دشمن شناسی به ارائه‌ی تعریف و بیان تاریخچه جنگ نرم با تکیه بر کتاب ارزشمند نهج البلاغه پرداخته است نتایج این پژوهش حاکی از آن است دشمن از طریق جنگ نرم می‌تواند انسان را گمراه نماید؛ که از جمله راهکارهای آن امام همام می‌توان به اقدامات واکنشی یا ضدتبلیغی و اقدامات کنشی یا تبلیغی، اشاره کرد.

واژگان کلیدی: جنگ نرم، قدرت نرم، عملیات روانی، دشمن شناسی، نهج البلاغه، جامعه اسلامی.

۱- مقدمه

تقویت ایمان دینی، مهم‌ترین مؤلفه برای تأثیرگذاری بر مخاطبین و بهترین راه در امان ماندن از تأثیرگذاری جنگ نرم دشمن است. اعتقادات دینی به بازدارندگی در مقابل خوی تجاوزطلبی سلطه‌گران منجر می‌شود. البته نه دین‌های تحریف‌شده و ساخته‌شده توسط قدرت‌ها، بلکه دینی چون اسلام ناب که همیشه مانعی بزرگ در سر راه استعمارگران قرار داشته است. به همین دلیل هم همیشه سعی در تحریف، آن داشته‌اند. تقویت پایه‌های اعتقادی- معرفتی کودکان، نوجوانان و جوانان می‌تواند راهکاری مطمئن در راستای مقابله با شیوه‌ها و رسانه‌های جنگ نرم دشمن باشد. "یکی از راه‌های تهاجم فرهنگی این بوده که سعی کنند جوان‌های مؤمن را از پایبندی‌های متعصبانه به ایمان که همان چیزهایی است که یک تمدن را نگه می‌دارد منصرف کنند، همان کاری را که در اندلس، در قرن‌های گذشته کردند(خامنه‌ای، ۱۳۷۱)

باید ارتباط دینی و تقویت ایمان مخاطب ایرانی با بهره‌گیری از پتانسیل حوزه‌های دینی و علمی کشور، علمای طراز انقلاب اسلامی، منابع و متون غنی دینی بیش‌ازپیش تقویت نمود البته این فعالیت‌ها و اقدامات باید به‌صورت ظریف، مناسب و هنرمندانه در قالب تولیدات و محصولات متنوع و جذاب برای مخاطب عرضه شود. حکومت چهار سال و نه‌ماهه حضرت علی (ع) همواره با جنگ‌های سخت‌افزاری و البته نرم‌افزاری دشمن‌روبه‌رو بود؛ در طی همین چند سال اگر جنگ سخت و نظامی، خسارات فراوانی را در پی داشت اما

^۱ کارشناسی ارشد، مطالعات فرهنگی، دانشگاه کاشان، maryamaziZiiii1401@gmail.com

باید گفت خسارات جنگ روانی آن نیز ویران کننده بود. دشمن با روی آوردن به جنگ نرم، فضای جامعه را چنان مسموم نمود که مردم در شناخت حق و باطل حیران ماندند.

از اساسی ترین شرایط موفقیت در تمامی عرصه‌ها، شناخت دشمن است. در عرصه طبیعی، آدمی تا آنجا که دشمن را شناخته در دفع آن کوشیده و به موفقیت دست یافته است، ولی همین انسان ضربه‌های فراوانی از دشمن ناشناخته خود خورده است. به عنوان نمونه انسان از زمانی که دشمنی به نام میکرب را شناخت، به آسانی توانست در پی دفع آن برآید و همو چون نتوانسته است سرطان را بشناسد، هر روز قربانی‌های فراوانی در این عرصه می‌دهد. در عرصه مسائل سیاسی و اجتماعی نیز شناخت دشمن نقش مهم و کلیدی دارد. بر این اساس است که بخش عظیمی از آیات قرآن مربوط به معرفی دشمن است: معرفی شیطان، دشمنان انبیاء، کفار، مشرکان و منافقان و... با توجه به اینکه عصر کنونی در بسیاری از موارد، به‌ویژه نوع مکانیسم‌های نرم دشمن علیه مسلمانان، به دوران خلافت مولای متقیان حضرت علی علیه‌السلام شباهت دارد، بر آن شدیم تا در قالب پژوهش و با روش کتابخانه‌ای و توصیفی- تاریخی، ضمن ارائه مبحث دشمن شناسی به ارائه‌ی تعریف و بیان تاریخچه جنگ نرم با تکیه بر کتاب ارزشمند نهج البلاغه پرداخته و بار دیگر تاریخ امام علی علیه‌السلام را ورق زده و با ترفندهای دشمن و نیز راهکارهای پایداری حق در برابر آن، بیش از پیش آشنا شویم و به سؤالاتی از این دست پاسخ بگوییم:

- ۱- دشمن به چه کسی می‌گویند؟ انواع دشمنان از نظر حضرت علی (ع) چه کسانی هستند؟
- ۲- جنگ نرم چیست؟ از چه زمانی آغاز شد؟
- ۳- دشمنان در دوران زمامداری حضرت علی (ع) از چه روش‌هایی استفاده می‌کردند؟
- ۴- حضرت علی (ع) در کتاب نهج البلاغه چه رهنمودهایی برای پیروزی یا مقابله با ترفندهای نرم دشمنان دارند؟

۲- روش تحقیق

تحقیق کنونی با روش گردآوری کتابخانه‌ای و روش تحقیق توصیفی - تاریخی به بررسی دشمن شناسی و جنگ نرم از منظر نهج البلاغه می‌پردازد.

۳- مبانی نظری تحقیق

وقتی لفظ جنگ به کار می‌رود یعنی درگیری شدید فیزیکی با آن ابعاد و به‌کارگیری همه چیزی که گفته شد. حال وقتی پسوندی به جنگ افزوده می‌شود شدت و وسعت جنگ باقی است لکن با گرایش پسوند مشخص شده؛ پس می‌توان گفت در جنگ نرم؛ دشمن همه استعداد‌های انسانی، مادی، تجهیزاتی، سازماندهیها و طرحهایش را برای پیروزی در این جنگ مهیا کرده و به میدان آورده است. چون در جنگ چنین اتفاقی می‌افتد بر همین اساس رهبر انقلاب فرمودند: "جنگ نرم؛ راست است، این یک واقعیت است؛ یعنی الان جنگ است... من دارم می‌بینم صحنه را، ما می‌بینیم تجهیز را، می‌بینیم صف آراییی ها را، می‌بینیم دهانهای با حقد و غضب گشوده شده و دندانهای با غیظ به هم فشرده شده علیه انقلاب و علیه امام و علیه همه ی این آرمان ها و علیه همه ی آن کسانی که به این حرکت دل بسته‌اند را؛" (خامنه ای، ۱۳۸۸) از این بیانات می‌توان این استنباط را کرد که جنگ نرم همچون جنگ سخت و نظامی وسیع، گسترده و همه‌جانبه است که سعی در نابودی طرف مقابل دارد.

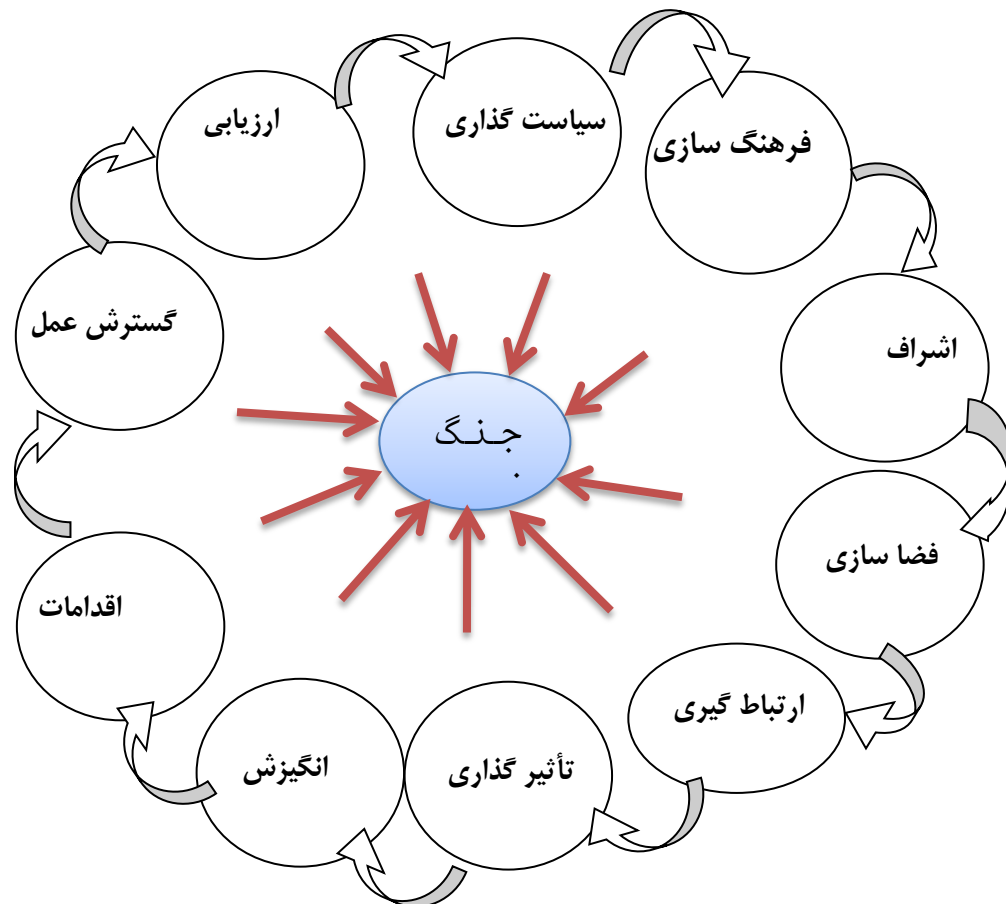
مطالب بیان شده بخشی از ابعاد جنگ نرم محسوب می‌شود و در بخش دیگری از تبیین ابعاد جنگ نرم اینگونه بیان می‌نمایند: "آنچه که امروز به او جنگ نرم گفته می‌شود در دنیا، دشمن به سراغ سنگر های معنوی می‌آید که آنها را محو کند؛ به سراغ ایمانها، معرفتها، عزم ها، پایه ها و ارکان اساسی یک نظام و یک کشور؛ دشمن به سراغ اینها می‌آید؛ که اینها را منهدم بکند و نقاط قوت را در تبلیغات خود به نقاط ضعف تبدیل کند؛ فرصت های یک نظام را به تهدید تبدیل کند." (همان)

در بخش دیگری اقدامات نرم دشمن را به‌عنوان مخدوش کننده امید یادآور شده می‌فرمایند: "یکی این است که نشانه های امید را مخدوش کنند؛ مورد خدشه قرار بدهند... سعی شد این نقطه قوت [انتخابات] را تبدیل کند به نقطه ی ضعف؛ این مایه ی امید را تبدیل کنند به مایه تردید، مایه یاس، این کار خصمانه ای است" مباحث مطرح شده به ابعاد اندیشه ای و ذهنی مخاطب، به ارزشهای حاکم بر

مردم و تغییر رفتار آنان مرتبط است. همچنین بخشی که به محیط و فضای حاکم بر جامعه مربوط می شود نیز در این جنگ مورد هدف قرار می گیرد. آنجا که می فرمایند: "نقاط ضعفی وجود دارد - بزرگ نمایی کنند یا چند برابر آنچه هست، این نقاط ضعف را نشان بدهند، سیاه نمایی کنند؛ تلقی های بدبینانه نسبت به نظام را گسترش بدهند... به زور می خواهند این یاس را به جامعه القاء کنند. وقتی یاس وارد جامعه شد، جامعه از پویایی خواهد افتاد... این یکی از خطوط کاری دشمن است؛ مرتباً القای بن بست کردن... به طور دائم از مراکز مشخصی، مرتباً القای بن بست. القای بحران، القای سیاه بودن وضعیت می شود." (خامنه ای، ۱۳۸۸).

با توجه به این دیدگاه می توان چارچوب جنگ نرم را روشن کرد. ضمن اینکه به الویت دشمن در انتخاب روش برای رسیدن به هدف نیز واقف شد و همچنین ابعاد مختلف آن، عرصه ها ی آن و شیوه ها و تاکتیکها و ابزارهای جنگ نرم را ترسیم نمود، در بیاناتی دیگر تأثیر گذاری در رفتارهای درونی مردم و دیدگاه های آنان نیز به عنوان بخشی از مقوله جنگ نرم یاد شده که دشمن در پی آن است: "یکی از ابزارها در جنگ نرم این است که مردم را در یک جامعه نسبت به یکدیگر بدبین کنند، بد دل کنند، اختلاف ایجاد کنند؛ یک بهانه ای پیدا کنند، با این بهانه بین مردم ایجاد اختلاف کنند" (خامنه ای، ۱۳۸۸) با بیان شاخص ها، مولفه ها، مصادیق و کلید واژه های مطرح شده در بیانات مقام معظم رهبری و جمع بندی آن می توان یک تعریف جامع از جنگ نرم علیه انقلاب ارائه نمود:

جنگ نرم عبارت است از: جنگ عظیم (همان، در دیدار دانشجویان و نخبگان علمی ۰۴/۰۶/۱۳۸۸) و همه جانبه متکی به زور، تزویر و پول و امکانات عظیم پیشرفته ی علمی رسانه ای علیه انقلاب، امام و همه ی آرمان ها و دل بستگان به آن، با هدف قرار دادن دل و ذهن مردم به منظور فروپاشی سنگرهای معنوی، ایمان ها، معرفت ها، عزم ها، پایه ها و ارکان اساسی نظام و القای بن بست و بحران با اجرای تاکتیک ها و تکنیک های مختلف برای کسب منافع.

شکل ۱: فرایند مقابله با جنگ نرم دشمن

در این مدل جنگ نرم به عنوان پدیده ای وسیع، فراگیر و همه جانبه در نقطه مرکزی (مرکز توجه) قرار گرفته است اگر همین نقطه مرکزی را به عنوان نقطه آغاز و فعل و انفعالات دشمن قرار دهیم خواهیم دید که دارای ابعاد و عرصه های مختلفی است. بررسی عرصه ها و ابعاد جنگ نرم دشمن، نیاز به تبیین جداگانه دارد که لازم است درجای دیگری به آن پرداخته شود، چون از حیثه این متن خارج است؛ به دلیل نیاز مخاطبین به آشنایی با گستردگی عرصه و ابعاد جنگ نرم این مدل ارایه شد. ضرورتاً قابل توجه خواهد بود که دشمن طی سه دهه گذشته سعی کرده به عرصه های اعتقادی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، و... انقلاب اسلامی و نظام جمهوری اسلامی در قالب فعالیتهای رسانه ای، هنری، ادبی، تبلیغی، مجازی و به ویژه ابعاد ذهنی، اندیشه ای و نظری تهاجم گسترده ای را فراهم آورد.

با لحاظ نمودن این یاد آوری، و قبل از ورود به بررسی و تبیین مدل مقابله با جنگ نرم به برخی الزامات و ضروریات مورد نیاز در بحث نظام مقابله با جنگ نرم دشمن می پردازیم.

برای تدوین نظام الزاماتی مورد نیاز است که ارتباط آن با محورهای قابل طرح ضروری به نظر می رسد چون یک نظام بدون لحاظ نمودن مباحثی همچون نیازهای اساسی، دکترین، راهبردها و سیاست ها به نوعی ناقص خواهد بود. این عناوین تکمیل کننده نظام مقابله با جنگ نرم دشمن خواهد بود.

۴-۱- نیازهای اساسی نظام مقابله با جنگ نرم:

۴-۱-۱- محیط شناسی تهدیدات فرهنگی، اجتماعی، سیاسی (جنگ نرم)

در خصوص محیط شناسی ضمن تهیه و ارایه الگوهای مناسب در برآورد تهدیدات و آسیب شناسی جامعه و مخاطبین باید توانمندیها، ظرفیت، توانایی های کشور نیز بررسی و ارایه شود. تا با شناخت نسبت به ابعاد و عرصه ها و فعالیتهای دشمن در صحنه نبرد نرم با شناختی مناسب از داشته های دینی، ارزشی، ملی به مقابله با آن پرداخت.

۴-۲- آینده بینی و آینده پژوهی فرهنگی

برای تبیین حرکت انقلاب اسلامی و پیش بینی چالشهای پیش رو، نیاز مند آینده پژوهی فرهنگی هستیم چرا که طی سه دهه گذشته نظام سلطه سعی در نهادینه کردن لیبرال دموکراسی در جوامع مختلف داشته، اما به موقعیتی دست نیافته است؛ و در سکولاریزه کردن انقلاب اسلامی، با شکست مواجه شده که در دهه چهارم انقلاب اسلامی به سر وقت ایده ها و نظریه آزمایش شده نخواهد رفت بلکه به موضوعات و مبانی از جنس خود انقلاب خواهد پرداخت. به همین دلیل پیش بینی حرکت دشمن نیاز به آینده پژوهی مناسبی دارد.

۴-۳- راهبردهای ابداعی فرهنگی

انقلاب اسلامی در جهت نیل به اهداف خود سعی کرده در برخی موارد از راهبردهای متناسب با ارزشهای دینی خود بهره ببرد و توجه به این موضوع انقلاب را در راه ۳۰ ساله خود تثبیت نموده است. برای نمونه می توان الگوی مقابله با انبوه گروه های ضد انقلاب؛ ساخته و پرداخته بیگانگان، دفاع مقدس هشت ساله ملت ایران، عبور از فتنه های چند گانه و چند باره، سه دهه گذشته اشاره نمود. برای مقابله با جنگ نرم نیز باید به راهبردهای ابداعی فرهنگی، متناسب با ارزشها و اعتقادات دینی ملت ایران دست یافت.

از دیگر نیازهای اساسی می توان مواردی به شرح زیر را اضافه نمود:

برای مقابله باید مفاهیم را شناخت، به اهداف کلان و میانی دشمنان پی برد و برای ایجاد پتانسیل متناسب با نیازهای ارکان انقلاب اسلامی برای مقابله مفهوم سازی نمود.

مقابله با دشمن در همه شکلی نیاز به سازو کار مختلفی دارد نهادها، سازمانها، و نظام های متناسب با محیط جنگ مدرن را می طلبد سازمانهایی که در خصوص مقابله با جنگ نرم باید کار آفرین و نوآور باشند و توانمندی مقابله با شکل های مختلف این پدیده را داشته باشند.

این میدان و محیط؛ محیطی بسیار سیال، متحول، سریع التغییر از هر حیث می باشد. منادیان مقابله در این نبرد می بایست در انتخاب راهبردها، مولفه ها و شاخص ها ی مورد نیاز چنین پدیده ای همت مضاعف داشته باشند. اصول حاکم بر راهبردها باید حرکت دهنده و انتقال دهنده کشور در ابعاد فرهنگی از محیط های انفعالی، محافظه کارانه به محیط های تهاجمی با بهره گیری از منابع غنی اسلامی و فرهنگ شایسته بومی با خصوصیات تحول گرا، انقلابی با انتخاب راه های میان بر باشد. باید با اولویت بندی فعالیتها بر اقدامات محوری، بن بست شکن و تحول آفرین تکیه نمود.

۴-۵- دشمن شناسی از دیدگاه امام علی (ع)

از مباحث مهم در سیره امام علی (ع)، رفتار حضرت با دشمنان است. این بحث، هم از جهت دشمن شناسی و هم شیوه درست برخورد با دشمن را می آموزاند. امام علی (ع) با دشمنانی مواجه بود که پیامبر (ص) با این نوع دشمن مواجه نبود. پیامبر با کسانی مقابله کرد که با گفتار و رفتار خود زنده باد بت! می گفتند اما امام علی (ع) با کسانی روبه رو بود که سابقه درخشانی در خدمت به اسلام داشتند! اهل عبادت و قرآن و شب زنده داری بودند؛ با این همه از روح مکتب بی خبر بوده و همین امور، زمینه ساز مقابله آنان با حکومت عدالت گستر مولا علی (ع) شد. امام علی (ع) در حقیقت با نفاق پنهان مواجه بود و پرواضح است که برخورد با این دشمن به مراتب سخت تر از برخورد با کفر آشکار است. بر این اساس است که امام علی (ع) برخورد با دشمنانی این چنین را از مفاخر خود برمی شمرد: «ایها الناس فانی فقات عین الفتنة و لم یکن لیجتري علیها احدٌ غیري بعد ان ماج غیبها و اشدت کلبها؛ (نهج البلاغه، خطبه ۹۳) مردم! این من بودم که چشم فتنه را در آوردم و کسی جز من جرأت بر آن نداشت؛ بعد از آن که امواج فتنه همه جا گسترده بود و هاری آن فرونی یافته بود.» حکومت حدوداً پنج ساله امیر مؤمنان علی (ع) با سه جریان مخالف مواجه بود:

جاه طلبان و مقام پرستان که در خط مقدم بیعت کنندگان با مولا علی (ع) بودند و امید آن داشتند که از این راه بتوانند به دنیایی آباد و مقام و ریاستی که در پی آن بودند برسند، اما پس از آن که امام علی (ع) به حکومت رسید و ارزش های الهی را به جای ارزش های پوسیده جاهلی نهاد، از حکومت حضرتش مأیوس شده و شروع به مخالفت با آن نموده و علیه حکومت اسلامی امام علی (ع) شورش کردند. نام این گروه در تاریخ اسلام «ناکثین» پیمان شکنان می باشد.

ظالمانی که از حکومت پیشین بهره ها می بردند، دزدی ها و غارتگری ها می نمودند و از این راه اموال فراوانی به هم زده بودند و با سر کار آمدن حکومت عدل از این غارتگری ها ممنوع گشته و به شدت با ستم آنان مبارزه شد. نام این گروه در تاریخ اسلام «قاسطین» است. «قسط» هم به معنای عدالت و هم به معنای ظلم و عدول از حق آمده است. راغب در مفردات می گوید: «قسط به معنی سهم و نصیب است و هرگاه سهم و نصیب دیگری گرفته شود، قسط به آن گفته می شود و این مصداق ظلم است.» (مفردات راغب، ذیل واژه ی قسما).

کوتاه فکران و متحجرانی که فقط ظاهری از دین را دیده بودند و حقیقت آن را نفهمیده بودند و به شدت بر عقیده باطل خود استوار بودند. اینان نیز سر شورش بر حکومت مولا علی (ع) بر آوردند. نام این گروه «مارقین» است و نام دیگرشان خوارج که بعد از داستان حکمین، در صفین بر ضد امام برخاستند و پرچم مخالفت را برافراشتند. این واژه، از ماده «مروق» به معنای پرش تیر از کمان است. گویی آنها قبلاً در دایره حق بودند ولی به خاطر تحجر و نادانی و خودخواهی از مفاهیم اسلامی و تعلیمات آن به دور افتادند.

این سه جریان مخالف را پیامبر گرامی اسلام (ص) در سخنان خود به صراحت پیش بینی فرموده بود: ابویوب انصاری گوید: «امر رسول الله (ص) علی بن ابی طالب (ع) بقتال الناکثین و القاسطین و المارقین؛ پیامبر اکرم (ص) به علی (ع) دستور داد که با سه گروه ناکثین و قاسطین و مارقین پیکار کند.» خود حضرت نیز در خطبه ششقیه با همین نام مخالفین خود را نام برده است:

«فلما نهضت بالامر نکث طائفة و مرقت اخرى و قسط آخرون...؛ (نهج البلاغه، خطبه ۳) هنگامی که قیام به امر خلافت کردم جمعی پیمان خود را شکستند و گروهی به بهانه ای واهی سر از اطاعتم پیچیدند و از دین خدا بیرون پریدند و دسته دیگری راه ظلم و طغیان را پیش گرفتند.» تحلیل و بررسی عملکرد این سه جریان مخالف و موضع امام علی (ع) در برابر آنها، نقش ارزنده ای در آگاهی امت اسلامی ما از جریان های مخالف نظام و نیز الهام بخش نحوه برخورد با آنان خواهد بود. به یاری خداوند، بر آنیم که به تحلیل این سه

جریان مخالف از دیدگاه مولا علی (ع) بپردازیم. در این مقاله به عنوان مدخل، بحثی پیرامون دشمن شناسی از دیدگاه مولی تقدیم می‌داریم.

۴-۶- دشمن شناسی

در روایتی از پیامبر گرامی اسلام (ص) می‌خوانیم: «الا و ان اعقل الناس عبد عرف ربه فاطعه و عرف عدوه فعصاه؛ (بحار الانوار، ج ۷۷، ص ۱۷۹، و التحیه ج ۱، ص ۳۶) آگاه باشید عاقل‌ترین مردم کسی است که خدایش را بشناسد و از او پیروی کند و دشمنش را نیز بشناسد و آن گاه نافرمانیش نکند.» و در حدیثی دیگر از پیامبر اکرم (ص) آمده است: مردم اگر ده چیز را می‌شناختند سعادت دنیا و آخرتشان تأمین می‌شد؛ یکی از آنها شناخت ابلیس (دشمن) و یارانش می‌باشد. امام علی (ع) در نهج البلاغه شناخت دشمن را رمز بینش می‌داند: «و اعلموا انکم لن تعرفوا الرشد حتی تعرفوا الذی ترکه و لن تاخذوا بميثاق الكتاب حتی تعرفوا الذی نقضه و لن تمسکوا به حتی تعرفوا الذی نبذہ...؛ و بدانید که رشد در نمی‌یابید مگر که رشد وانهادگان را بشناسید و هرگز به کتاب خدا چنگ نمی‌زنید، مگر که فروفکننده آن را چنان که باید شناخته باشید.» و خود بخش عظیمی از تلاش خویش را در دوره حکومت به افشاگری چهره دشمنان خود پرداخت.

۴-۷- اقسام دشمن

از دیدگاه امام (ع) کم‌خطرترین دشمن، دشمنی است که دشمنی خود را آشکار کرده است؛ حضرت فرمود: «اوهن الاعداء کیدا من اظهر عداوته؛ سست‌ترین دشمنان کسی است که عداوتش را آشکار ساخته است.» «من اظهر عداوته قل کیده؛ آن کس که دشمنی‌اش را اظهار کرده، توطئه و مکرش کم است.» و خطرناک‌ترین دشمن دشمنی است که دشمنی‌اش را پنهان می‌کند، همان که قرآن کریم نامش را نفاق گذارده است. امام علی (ع) در این زمینه می‌فرماید: «شر الاعداء ابعدهم غورا و اخفاهم مکیده؛ بدترین دشمنان کسی است که عمیق‌تر بوده و بیشتر کیدش را مخفی می‌دارد.» در سخنی دیگر فرمود: «اکبر الاعداء اخفاهم مکیده؛ بزرگ‌ترین دشمنان کسانی‌اند که حيله خود را بیشتر پنهان می‌دارند.» این دشمنی خطرناک‌ترین دشمنی‌ها است، و بدترین ضربه به مکتب از ناحیه اینان بوده است. امام علی (ع) در این زمینه می‌فرماید: «انما اتاک بالحدیث اربعه رجال لیس لهم خامس؛ رجل منافق مظهر للایمان متصنع بالاسلام لایتائم و لا یتحرج یکذب علی رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم متعمدا فلو علم الناس انه منافق کاذب لم یقبلوا منه و لم یصدقوا قوله و لکنهم قالوا صاحب رسول الله (ص) راه و سمع منه و لقف عنه فیاخذون بقوله؛ (نهج البلاغه، خطبه ۲۱۰) افرادی که نقل حدیث می‌کنند، چهار دسته‌اند و پنجمی نخواهد داشت: نخست منافقی که اظهار اسلام می‌کند، نقاب اسلام را به چهره زده، نه از گناه باکی دارد و نه از آن دوری می‌کند و عمداً به پیامبر (ص) دروغ می‌بندد. اگر مردم می‌دانستند که این شخص منافق و دروغگو است از او قبول نمی‌کردند و تصدیقش نمی‌نمودند، اما چون از واقعیت او آگاه نیستند، می‌گویند وی صحابه رسول خدا است، پیامبر (ص) را دیده، از او حدیث شنیده و مطالب را از او دریافت کرده است؛ به همین دلیل به گفته‌اش ترتیب اثر می‌دهند.»

۵- پیشینه پژوهش

در این زمینه از جمله پژوهش‌های انجام‌شده می‌توان به محمدی سیرت و موسوی نیا (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان «رهیافتی اسلامی در مفهوم‌سازی بنیادی عملیات روانی مطالعه سیره نظامی امام علی (ع)» اشاره نمود. در این پژوهش با ذکر موارد و انواع عملیات روانی از طریق مفهوم‌سازی بنیادی، مقوله‌های اساسی عملیات روانی در سیره حضرت را بر اساس سه‌گانه بینشی، گرایشی و رفتاری احصا شده است. همچنین در این راستا می‌توان به فرخی و شهبازی (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با عنوان «تکنیک‌های عملیات روانی امام علی (ع) در رویارویی با دشمنان» اشاره نمود، نتایج این پژوهش حاکی از آن است امام علی (ع) از پنج تکنیک عملیات روانی اعم از تشجیع، نکوهش، خشیت، مقایسه و القا استفاده نموده‌اند. در پژوهشی دیگر کرم پور، حسومی و خاکپور (۱۳۹۳) با عنوان «اقناع مخاطب در نهج البلاغه» تلاش شده است تا با استفاده از تحلیل و بررسی نهج البلاغه روش اقناع مخاطب توسط امام علی (ع) واکاوی گردد، نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که امام علی (ع) در سخنان خویش از انواع فنون و شیوه‌های اقناع مثل تبلیغ، حکمت، موعظه برای اقناع

ساختن مخاطب استفاده نمودند. همزاده (۱۳۹۱) در پایان نامه خویش با عنوان «اصول و روش‌های عملیات روانی در سیره علوی، با تأکید بر جنگ‌های جمل و صفین و نهروان» به دنبال بررسی دوران حکومت امیر المومنین (ع) به‌ویژه سه جنگ جمل، صفین و نهروان می‌باشد. در این مقاله تلاش شده است با در نظر گرفتن شرایط زمانی و بر اساس روش مورد کاوری تکنیک‌های روانی به کار گرفته شده در جنگ‌های حضرت با ناکثین، قاسطین و مارقین مورد بازخوانی قرار دهد.

۶- تحلیل و بررسی

۶-۱- انواع دشمن در نهج‌البلاغه

دشمنی نفس انسان با خود انسان: حضرت علی (ع) اولین و بزرگ‌ترین دشمن انسان‌ها را نفس خود انسان‌ها دانسته‌اند. بسیاری از انسان‌ها از این دشمن بزرگ بازمانده و غافل‌اند. بزرگ‌ترین دشمن انسان‌ها همیشه و همه‌جا، کنار انسان است و انسان را از رسیدن به سعادت باز می‌دارد. حضرت در نامه ۶۹ نهج‌البلاغه به حارث همدانی (یکی از یاران با وفای حضرت)، این‌گونه سفارش می‌کنند: «خَادِعُ نَفْسِكَ فِي الْعِبَادَةِ، وَ أَرْفُقُ بِهَا وَ لَا تَقْهَرُهَا، وَ خُدَّ عَقْوَهَا وَ نَشَاطُهَا، إِلَّا مَا كَانَ مَكْتُوبًا عَلَيْكَ مِنَ الْفَرِيضَةِ، فَإِنَّهُ لَا بُدَّ مِنْ قَضَائِهَا وَ تَعَاهِدِهَا عِنْدَ مَحَلِّهَا؛ نفس خود را در او داشتن به عبادت فریب‌ده، و با آن مدارا کن، در وقت فراغت و نشاط به کارش گیر» (نهج‌البلاغه) و حضرت امام جواد (ع) فرموده‌اند: «آنکس که از هوای نفس خود اطاعت و فرمانبرداری نماید، با این عمل آرزوهای دشمن خویش را بر آورده است. پیچیده‌ترین و بزرگ‌ترین دشمن انسانها که باعث گمراهی بشریت در طول زمانهای متفاوت است همین نفس میباشد، که دشمنان بیرونی از طریق تحریک و تهییج این دشمن درونی، میتوانند به اهداف شوم خود برسند، از این‌روی است که اسلام تأکید فراوانی به تهذیب و کنترل نفس دارد. در عرفان اولین قدم برای سالک مراقبه و مخالفت با نفس است.

۶-۱-۱- دشمنی شیطان با انسان: دومین دشمن بزرگ انسان در نهج‌البلاغه، شیطان است. خداوند در قرآن می‌فرماید: «قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ؛ و شیطان گفت: پس به عزت تو سوگوئند، همه انسانها را از راه به در خواهم برد و گمراه خواهم کرد. امیرالمؤمنین علی (علیه‌السلام) در خطبه قاصعه، به انسانها نسبت به دشمنی‌های شیطان هشدار می‌دهد و می‌فرماید: «ای بندگان خدا از دشمنی با خدا پرهیز کنید، مبادا شما را به بیماری خود مبتلا سازد و با ندای خود شما را به حرکت در آورد و با لشکرهای پیاده و سواره خود بر شما بتازد و به جان خودم سوگوئند که شیطان تیر خطرناکی را برای شکار شما در چله کمان گذاشته و تا حد توان کشیده و تا نزدیکترین مکان شما را هدف قرار داده است و خطاب به خداوند گفته است: پرودگا را به سبب آنکه مرا دور کردی، دنیا را در چشمهایشان (منظور انسانها هستند) جلوه می‌دهم و همه را گمراه خواهم کرد». (سید علی خامنه‌ای، ۱۳۸۸).

دشمنی با بشریت (دشمن اجتماعی انسانها): حضرت علی (ع) در زمان حمله دشمنان (سربازان معاویه) به شهری از دیار اسلامی شهر الانبار در کشور عراق به مسلمانان این‌گونه می‌فرماید و آنان را در برابر دشمن اجتماعی آماده می‌کنند: «قَدْ دَعَوْتُكُمْ إِلَى قِتَالِ هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَيْلًا وَ نَهَارًا وَ سِرًّا وَ إِعْلَانًا وَ قُلْتُ لَكُمْ أَغْرُوهُمْ قَبْلَ أَنْ يَغْرُوكُمْ قَوْلَ اللَّهِ مَا غَزَى قَوْمٌ قَطُّ فِي عُقْرِ آغَاهُ بَاشِيدًا؛ من شب و روز، پنهان و آشکار، شما را به پیکار با شامیان دعوت کردم و گفتم پیش از آنکه آنان با شما بجنگند، با آنان نبرد کنید. به خدا سوگوئند! هر ملتی که درون خانه خود مورد هجوم قرار گیرد، دلیل خواهد شد؛ اما شما شستی به خرج داده و خواری ذلت را پذیرفتید، تا آنجا که پی‌درپی به شما حمله کرده و سرزمین‌های شما را تصرف کردند» (سید علی خامنه‌ای، ۱۳۸۸).

این نوع از دشمنی برای عموم انسان‌هاست. برای عموم افراد و جامعه، برعلیه حکومت و حاکمیت انسان‌ها می‌باشد، که در مسیر برنامه‌ای است که خداوند برای رسیدن به سعادت طراحی کرده است. دشمن در بعد اجتماعی، این‌گونه است که انسان‌ها را از ارزش‌های اصلی و الهی باز می‌دارند و بدان چه که به نفع نفس خود است می‌کشاند، پدیده‌ای که در عصر حاضر با آن به عنوان جنگ نرم مواجهه هستیم. نکته مهم در این بحث حرکت خزنده و به دور از چشم عمومی مردم در این وادی میباشد که نیاز به هوشیاری وزیر کی مؤمنانه دارد. این نکته نباید مورد غفلت واقع شود که جنگ هر عصری مختص زمان خود میباشد گاهی دشمن با تیغ، تیر، توپ، تانک، تفنگ و غیره به جنگ می‌آید (جنگ سخت) و گاهی با مد، فیلم، سایت، بازی‌های رایانه‌ای و غیره (جنگ نرم). با این تقسیم‌بندی، هر جنگی نیازمند مجاهد خاص خود می‌باشد. عصری که ما در آن قرار داریم عصری است که دشمنان از طریق جنگ و تهاجم نوع دوم (جنگ نرم) دست به تخریب تمدن اسلامی و ساخت تمدن مطلوب خود تمدن غرب زده است، اکنون به تعریفی از جنگ نرم و بیان

تاریخچه آن پرداخته و در ادامه به مکانیزم های براندازی نرم دشمنان و راهکار های پایداری در برابر آن‌ها بر اساس آموزه های نهج‌البلاغه می‌پردازیم.

مکانیزم های جنگ نرم دشمنان در زمان زمام داری امام علی (ع) امام علی (ع) در دوران حکومت ۵ ساله خود، با خطرناک ترین دشمنان از جمله ناکثین، مارقین و قاسطین روبه‌رو بود. در این میان می‌توان گفت که معاویه حيله گر ترین حاکمی بود که توانست با تئوریسین خود عمر و عاص، بدترین طرح روانی را اجرا نماید. برخی از طرفندهای روانی دشمنان عبارت بود از:

ایجاد رعب و وحشت: دشمن برای به هم ریختن آرامش سپاه و از بین بردن نیروی آنان، با ترور، قتل و غارت، سعی در ایجاد رعب و وحشت در میان آن‌ها را می‌کرد و در این تلاش بود تا مومنان را دچار یأس و بدبینی به نظام حق نماید.

ایجاد هرج و مرج و اغتشاش: معاویه از همان روزهای آغازین حکومت، برای براندازی و غضب آن، از هیچ تلاش نظامی روانی دریغ نوزید؛ وی «بسر این ابی ار طاه را که مردی سخت دل و خون ریز بود فراخواند و راهی یمن نمود و گفت: ون به مکانی رسیدی که مردمش در اطاعت علی بودند، نخست زبان برگشای و چنان تهدید کن که یقین کنند از دست تو رهایی ندارند؛ سپس به بیعت با من دعوت کن و هر کس سر برتافت بکش و شیعیان علی را هر جا یافتی قلع و قمع نما» (ثقفی، ۱۳۵۵).

ترور: «ترور یا تهدید، تلاش در برانگیختن ترس و هراس در مخاطب، جهت تحت فشار قرار دادن وی برای اطاعت و تسلیم بوده و یکی از مؤثرترین شیوه‌های جنگ روانی است (۱۳۴). در زمان امیرالمؤمنین (ع) یکی از بدترین دشمنان وی، گروه بی‌بصیرت خوارج بودند که از هیچ اقدام وحشیانه ای خود داری نکرده؛ بلکه وحشی گری را دفاع از اسلام می‌خواندند؛ از جمله ترور های آنان به شهادت رساندن «عبدالله بن خباب» بود که «بلافاصله در دادگاه صحرایی خوارج محکوم به اعدام شد و همانند گوسفند سرش را بریدند و سپس همسر باردارش را کشتند، شکم او را پاره کرده و فرزند بی گناهِش را بیرون آورده و ذبح کردند» (ثقفی، ۱۳۵۵).

تخدير: همان تضعیف روحیه است که در این روش، دشمن با ترویج فساد و فحشا در مسلمانان، سعی می‌کرد انگیزه و شور آنان را برای مبارزه از بین ببرد؛ به‌گونه‌ای که آنان دیگر دغدغه ای برای مبارزه با دشمن در راه حفظ آرمان‌های خود نداشته باشند. امام علی (ع) در فراز پایانی خطبه ۱۰۸ رواج ظلم و دین‌گریزی در زمان تسلط امویان را بیان کرده و اشاره می‌دارد که در آن زمان، مردم به راحتی، قوانین و سنت های الهی را زیر پا نهاده و در عمل به بدی ها و سنتات، همدست و متفق القول می‌کردند: «در آن هنگام که امویان بر شما تسلط یابند، باطل بر جای خود استوار می‌شود و دعوت کنندگان به حق اندک می‌گردند، مردم در شکستن قوانین خدا دست در دست هم می‌گذارند و در جدا شدن از دین، متحد می‌شوند، در دروغ پردازی با هم دوست یکدیگرند و فرزند با پدر دشمنی ورزد، پست فطرتان همه‌جا را پر می‌کنند، راستی از میانشان رخت بر میبندد، دروغ فراوان می‌شود، به گناه افتخار می‌کنند و اسلام را چون پوستینی واژگون می‌پوشند».

شایعه و دروغ بزرگ: «می‌توان شایعه را به خنجر مسمومی تشبیه کرد که با استفاده از پست‌ترین صفات بشری مانند بزدلی و پستی، بر پشت بی‌گناهان فرود می‌آید و غالباً این سلاح موجودیت جامعه و اصول تمدن را موردحمله قرار می‌دهد» (ضیایی پور، ۱۳۸۳) در این تکنیک دشمن سعی می‌کند واقعیتی را که برای مردم یک منطقه مهم است، به‌صورت تحریف‌شده رواج دهد و یا این که خبرهای ضدونقیضی را در میان آن‌ها منتشر کرده و افراد ناآگاه را دچار شک و تردید نماید. در دوران حضرت علی (ع) چه شایعه‌ها و دروغ‌ها که علیه ایشان انتشار ندادند از جمله در خطبه ۱۰۰ نهج‌البلاغه که حضرت می‌فرمایند: «شگفتا از عمر و عاص پسر نابغه! میان مردم شام گفت که من اهل شوخی و خوش‌گذرانی بوده و عمر بیهوده می‌گذرانم»؛ بنابراین می‌توان گفت: «اثر شایعه بسی فزون‌تر و فراگیرتر از تأثیرات حاصل از رسانه‌های رسمی است؛ زیرا شایعات اغلب در فضای رکودی رواج می‌یابد که عوامل عملیات روانی با بهره‌گیری از فنون و تاکتیک‌هایی هم‌ون تاکتیک تخریب، آن را پدید آورده‌اند» (جنیدی، ۱۳۸۹).

تفرقه و اختلاف‌افکنی، وحدت و همدلی افراد: یک جامعه یکی از مهم‌ترین فاکتورهای پیروزی است و در بسیاری از موارد، گروه‌های زیادی برخلاف فراوانی افرادشان، به دلیل اختلاف و دودستگی، طعم تلخ شکست را چشیده‌اند؛ قرآن نیز در سوره بقره آیه ۲۴۹ به این موضوع اشاره می‌فرماید: «کم من فئه قليلة غلبت فئه كثيرة یاذن الله: چه بسیار گروه‌های اندکی که به اذن خداوند، بر گروه‌های فراوانی پیروزی یافتند؛ بنابراین، طبیعی است که «یکی از ابزارهای جنگ نرم این است که مردم را در یک جامعه نسبت به یکدیگر بدبین کنند، بددل کنند، اختلاف ایجاد کنند، یک بهانه‌ای پیدا کنند با این بهانه ایجاد اختلاف کنند بین مردم، مثل همین

قضایای بعد از انتخابات امسال که دیدید. خطبه ۲۱۸ نهج البلاغه به موضوع اختلاف افکنی اصحاب جمل اشاره دارد: «ناکثین، بر کارگزاران و خزانه داران بیت المال مسلمانان که در فرمان من بودند و بر مردم شهری که تمامی آن‌ها بر اطاعت من و وفاداری در بیعت با من وحدت داشتند، هجوم آوردند، آنان را از هم پراکندند و به زبان من، در میانشان اختلاف افکندند» (سید علی خامنه‌ای، ۱۳۸۸)

جعل و تحریف حدیث: یکی از نقشه‌های دشمن، جعل و وضع و تحریف احادیثی بود که جهت مشوش کردن ذهن و مسموم نمودن فضای جامعه انتشار می‌داد؛ از جمله احادیثی که معاویه در میدان نبرد تحریف کرد، حدیثی از پیامبر اکرم (ص) درباره عمار یاسر بود؛ از روزی که ایشان درباره وی فرمود: «ای عمار! گروهی ستمگر و طغیانگر تو را به قتل خواهند رساند» عمار میزانی برای تشخیص سپاه حق و باطل در میدان نبرد بود؛ تا این که در جنگ صفین ایشان به شهادت رسید و در میان لشکریان معاویه آشوب و جنجالی به پا شد و آن‌ها نیز برای ماندن در کنار معاویه دچار تردید شدند از این رو معاویه با شنیدن خبر تردید و جنجال سپاهش، دست به تحریف معنوی این حدیث شریف زد و گفت: «آری این حدیث درست است اما این ما نیستیم که عمار را کشتیم؛ بلکه علی او را به میدان جنگ کشاند و به کشتن داد پس سپاه علی همان، ستمگران هستند».

۷- راهکارهای امام علی (ع) در مقابله با جنگ نرم دشمنان

دوران خلافت حضرت علی (ع)، یکی از دشوارترین و پیچیده‌ترین دوره‌های تاریخ اسلام حتی تاریخ بشریت بود؛ چراکه در این برهه دشمن نه تنها از ترفندهای غیرشرعی بلکه غیراخلاقی و غیرانسانی استفاده می‌کرد تا سپاه حق را از پای درآورد و به اسلام ضربه بزند، آن امام با تکیه بر قدرت الهی و چاره‌اندیشی به هنگام، همواره در چارچوب دین و اخلاق گام نهاده و به دشمنان کینه‌توز، پاسخی دندان شکن می‌داد.

۷-۱- اطمینان بخشی: «تکنیک اطمینان بخشی به معنی فروکش نمودن ترس و وحشت در میان مخاطبان است، درواقع همان‌گونه که ترس در رفتار انسان اثر دارد، فروکش کردن آن نیز منجر به تغییر رفتار می‌شود» (جنیدی، ۱۳۸۹). امام با استفاده از برجسته کردن سابقه پیروزی‌های خود و بیان شکست‌های دشمن، سعی می‌کرد فضای رعب و وحشتی را که دشمن ایجاد کرده بود، برطرف نماید و امید را در جان سپاهیان جایگزین یأس و ناامیدی سازد.

بیان پیروزی‌ها و سابقه درخشان سپاه حق؛ یکی از پیروزی‌های شکوهمند علی (ع) شکست ناکثینی بود که جاه‌طلبی‌های خود را در خون خواهی عثمان پنهان کرده و با جاروجنجال‌های کذایی و ادعاهای پوشالی، مسلمانان را به میدان جنگ کشانده بودند؛ علی ابن ابی‌طالب (ع) در خطبه ۹ نهج البلاغه درباره آنان می‌فرماید: «وَقَدْ أُرْعِدُوا وَأَبْرَقُوا وَمَعَ هَذَيْنِ الْأَمْرَيْنِ الْفُتْلُ وَ لَسْنَا نُرْعِدُ حَتَّى نُوقِعَ وَ لَا نُسِيلُ حَتَّى نُمْطِرَ». اصحاب جمل چون رعد خروشیدند و چون برق درخشیدند، اما کاری از پیش نبردند و سرانجام سست گردیدند؛ ولی ما این‌گونه نیستیم، تا عمل نکنیم رعدوبرقی نداریم و تا نباریم سیل جاری نمی‌سازیم» (سید علی خامنه‌ای، ۱۳۸۸)

۷-۲- لزوم دشمن شناسی: از مهم‌ترین اصول دستیابی به طعم شیرین پیروزی و راه‌های اطمینان بخشی، شناخت دشمن است؛ هر حزب و گروهی باید قبل از وارد شدن به میدان درگیری و نبرد، دشمن و ترفندها، نقاط ضعف و قوت او را شناسایی کند و گرنه اقدام او برنامه‌ریزی نشده و یا بر اساس برنامه‌ای غلط خواهد بود. حضرت علی (ع) نیز در خطبه ۱۴۷ نهج البلاغه یکی از راه‌های شناخت حق و پایداری در آن و پاسداری از قرآن را شناخت دشمن دانسته و می‌فرماید: «فَلَا تَنْفَرُوا مِنَ الْحَقِّ نِفَارَ الصَّحِيحِ مِنَ الْأَجْرِبِ، وَالْبَارِي مِنَ ذِي السَّقَمِ. وَأَعْلَمُوا أَنَّكُمْ لَنْ تَعْرِفُوا الرُّشْدَ حَتَّى تَعْرِفُوا الَّذِي تَرَكَهُ، وَلَنْ تَأْخُذُوا بِمِيثَاقِ الْكِتَابِ حَتَّى تَعْرِفُوا الَّذِي نَقَضَهُ، وَلَنْ تَمَسُّوْا بِهِ حَتَّى تَعْرِفُوا الَّذِي نَبَذَهُ؛ بدانید که هیچ گاه حق را نخواهید شناخت جز آن که ترک کننده آن را بشناسید؛ هرگز به پیمان قرآن وفادار نخواهید بود مگر آن که پیمان شکنان را بشناسید و هرگز به قرآن چنگ نمی‌زنید مگر آنکه رها کننده آن را شناسایی کنید. «ایجاد روحیه امیدواری: اصل امید به آینده و داشته‌ها و توانایی‌ها، یکی از عوامل مهم در میزان موفقیت است به اندازه‌ای که می‌توان گفت: «شرط اصلی فعالیت درست در جبهه جنگ نرم، نگاه خوش‌بینانه و امیدوارانه است» (ابراهیمی، ۱۳۹۱).

۷-۳- تشجیع و تشویق: حماسه‌آفرینی و شهادت‌طلبی جزء آرمان‌های ناب مکتب علوی است که ترویج آن راهی برای مقابله با تخدیر و تضعیف است؛ در نتیجه امیرالمؤمنین (ع) با ایراد خطبه‌های غراء در وصف مبارزه و جهاد، بهشت و جایگاه شهدا، سپاهیان خود را به مبارزه دعوت می‌نمود و روحیه شهادت‌طلبی را در آن‌ها زنده می‌فرمود و با تعبیر آزادمردان و غیور مردان، غیرت خفته‌ی عده‌ای را

بیدار و آن‌ها را دعوت به جهاد کرده و نعمت‌های بهشتی را یادآور می‌شود و در خطبه ۱۷۱ می‌فرماید: «أَيْنَ الْمَانِعِ لِلدَّمَارِ وَالْعَائِرِ عِنْدَ نَزُولِ الْحَقَائِقِ مِنْ أَهْلِ الْحِفَاطِ؟ الْعَارُ وَرَاءَكُمْ وَالْجَنَّةُ أَمَامَكُمْ». کجایند آزادمردانی که به حمایت مردم خویش برخیزند؟ کجایند غیور مردانی که به هنگام نزول بلا و مشکلات مبارزه کنند؟ هان ای مردم! ننگ و عار پشت سر شما و بهشت در پیش روی شماست». راه دیگر مقابله با تخدیر و ترویج فساد و فحشا، امر به معروف و نهی از منکر است؛ بنابراین باید خود مردم وارد میدان شده و برای نهادینه کردن ارزش‌های ناب اسلامی، یکدیگر را نصیحت و سفارش نمایند.

۷-۴- روشنگری و افشای شخصیت‌ها: یکی از راه‌های مقابله با انتشار شایعات دشمن، روشنگری و افشای شخصیت حقیقی افراد است. با مراجعه به کتاب نهج البلاغه می‌بینیم که علی (ع) در مناسبت‌های مختلف و در قالب نامه و خطبه، اکاذیب طرح‌شده توسط دشمن را رد کرده و برای رسوا کردن آن‌ها و متوجه ساختن نیروهای خودی، پارها شایعات آن‌ها را پاسخ گفته و به افشای این جریان‌ها و افراد منافق و فاسد پرداخته است؛ ایشان در برابر خوارج بی‌بصیرت که شایعه خلاف دین عمل کردن آن امام بزرگوار را منتشر می‌کردند، هواداران ایشان را مورد اتهام قرار داده و از دم تیغ می‌گذراندند؛ در خلال خطبه‌ی ۱۲۷ پاسخ گفته و فرمودند: «ثُمَّ أَنْتُمْ شِرَارُ النَّاسِ وَ مَنْ رَمَى بِهِ الشَّيْطَانُ مَرَامِيَهُ وَ صَرَبَ بِهِ تِيهَ...» اگر چنین می‌پندارید که من خطا کرده و گمراه شدم پس چرا همه امت محمد (ص) را به گمراهی من، گمراه می‌دانید و خطای مرا به حساب آنان می‌گذارید... شما بدترین مردم و آلت دست شیطان و عامل گمراهی این‌وآن می‌باشید».

۷-۵- اقدامات کنشی یا تبلیغی: در جنگ نرم ضروری است که علاوه بر عملیات ضدتبلیغی یا واکنشی، عملیات کنشی یا تبلیغی نیز صورت پذیرد. از این‌رو امام علی (ع) افزون بر واکنش‌های روانی در برابر تبلیغات مسموم و اقدامات روانی و نرم دشمن، خود نیز قبل و حتی در حین مبارزه از روش‌های تبلیغی و روانی بهره می‌جست؛ آن حضرت از هر فرصتی برای اعتلای فرهنگی سپاه حق و ارشاد سپاه دشمن استفاده می‌فرمود؛ از جمله اقدامات تبلیغی و کنشی ایشان عبارت بود از:

استفاده از نمادهای رسول خدا (ص): سپاهیان علی (ع) همان افرادی بودند که روزی در رکاب پیامبر خاتم (ص) در راه تنزیل قرآن به جهاد پرداخته و امروز نیز برای مبارزه با دشمنان اسلام، در زیر پرچم ایشان گردآمده بودند. از این‌رو آن امام بزرگوار در جنگ‌های خود از پرچم، عمامه و مرکب پیامبر (ص) استفاده می‌فرمود تا آنان دلاوری‌های خود را در زمان رسول خدا و فرمایش‌های ایشان در بزرگداشت اهل بیت علیهم‌السلام، به خاطر آورند.

۷-۶- نیایش قبل از جنگ: امروزه علم روان‌شناسی بر آثار مثبت دعا و نیایش تأکید داشته و آن را ابزاری برای آرامش روحی و روانی می‌داند. امام علی (ع) با شناخت آثار دعا و نیایش در روحیه رزمندگان، قبل از آغاز نبرد و حتی در میدان نبرد، به دعا و نیایش می‌پرداخت. خطبه ۱۷۱ نهج البلاغه به نیایش امام قبل از نبرد صفین و نامه ۱۵ نهج البلاغه به نیایش آن امام همام در وسط میدان مبارزه اشاره دارد.

۷-۷- نفوذ دادن نیروهای اطلاعاتی در سپاه دشمن: طبیعی است که رهبر یک امت نمی‌تواند به‌تنهایی در همه شهرها و مناطق بگردد و فضای مسموم و پر از شبهه و شایعه را روشن نماید و یا با تک‌تک افراد به بحث و گفتگو بپردازد؛ از این‌رو، نیاز است افرادی جان‌برکف، بصیر، بالیمان و به تعبیر مقام معظم رهبری افسر جنگ نرم، مسئولیت ارشاد مردم را بر دوش کشند. از جمله این افراد در دوران حکومت علی (ع)، عمار یاسر، طلایه دار مبارزه با فتنه‌ها بود، وی از شاگردانی بود که همواره و در مناسبت‌های مختلف با تک‌تک سران و با عموم مردم به مناظره می‌نشست، خطبه می‌خواند و شبهات را کنار می‌زد تا حقیقت ناب الهی را روشن سازد.

۸- نتیجه‌گیری

تأکید بر علم‌آفرینی و خطاشکنی در این خصوص نیاز جامعه در حال پیشرفت است. برای مقابله با دشمنان در صحنه‌های مختلف تولید علم بعنوان ابزار و وسیله مهم این کاروزار محسوب شده و نگرش علمی به فرهنگ و عرصه‌های مقابله با جنگ نرم دشمن در محیط‌های آموزشی، علمی به ویژه دانشگاهی می‌تواند در این میدان کارساز و چاره‌ساز باشد. بخصوص اینکه این تولید، تولید علوم بومی مبتنی بر منابع غنی اسلامی باشد. بطور یقین از ترویج علوم ترجمه‌ای و تقلیدی مبلغ نظریه‌های غربی جلوگیری خواهد کرد؛ و این تأکید مقام معظم رهبری است که مفید بودن علم را چنین بیان نموده است: "علم با دین و اخلاق هست که برای بشریت مفید خواهد"

بود. این را به طور قاطع بدانید، علم هر چه هم پیشرفت کند، اگر از اخلاق و دین فاصله بگیرد پیروی از سیره امام علی (ع) و عبرت گرفتن از رفتار آن حضرت می‌تواند ما را در شناسایی دشمنان و نحوه برخورد با آن‌ها یاری دهد. دشمن در هر عصری وجود دارد و آنچه تفاوت می‌نماید، نوع نبرد و راهکارهای مقابله با آن است؛ چراکه در جنگ، همیشه سلاح نظامی صرف، کارگر نیست؛ چه بسا که دشمن به دنبال براندازی نرم یا همان جنگ نرم بوده و با استفاده از ابزارهای فرهنگی و تبلیغاتی نقش مؤثرتری را ایفا نماید و بدون نبرد نظامی، افراد را در جهت اهداف موردنظر خود سوق دهد؛ چه اینکه این نوع نبرد از آغاز تمدن بشر، امری معمول و رایج بوده است. از این رو اصل دشمن‌شناسی و شناخت مکانیزم‌های جبهه دشمن در جهت بیداری اسلامی، از موضوعات مهم و غیرقابل‌انگماض است. حضرت علی (ع) انواع دشمنان را در چهار نوع دسته‌بندی نموده‌اند که از میان این چهار نوع دشمن انسان: ۱) دشمنی نفس ۲) دشمنی شیطان ۳) دشمنی فرد ۴) دشمنی بشریت، دشمن نوع چهارم از طریق جنگ نرم می‌تواند انسان را گمراه نماید. در زمان حضرت علی (ع) عملیات روانی از مهم‌ترین عوامل پیشبرد جنگ بود، دشمنان اسلام و امامت با ترفندهایی چون شایعه، تفرقه، ایجاد رعب و وحشت، جعل و تحریف حدیث، تخدیر و غیره به دنبال به دست‌گیری امور بودند و سپاهیان حق با روشن‌گری، افشاگری، برقراری مناظرات، خلق شعارهای حماسی و کوبنده و سعی در خنثی کردن نقشه‌های دشمنان داشتند. حضرت علی (ع) باتدبیرهای بجا و استراتژی‌های عالی در برخورد با این تبلیغات و به‌کارگیری شیوه‌های روانی مناسب، در بسیاری از این موارد پیروز شدند و گاهی هم به علت نافرمانی و عدم همراهی یارانش به نتیجه مطلوب الهی خود نرسیدند. از این رو باید گفت در جامعه کنونی که در بیان رهبر بزرگوار انقلاب حضرت امام خامنه‌ای (مدظله) تحت عنوان حساس، پیچ تاریخی برای مسلمانان نام گذاشته‌شده و جنبش بیداری اسلامی را می‌طلبد، نسل حاضر می‌تواند با الگو گرفتن از سیره امیر مؤمنان (ع)، در پاسداری از نظام حق و ایستادگی در برابر دشمنان جبهه حق که از روش‌های نوین تبلیغاتی جنگ نرم بر علیه جامعه و ملت اسلامی استفاده می‌کنند؛ کوشا باشند.

۹- منابع

قرآن

نهج‌البلاغه؛ ترجمه محمد دشتی، انتشارات قیام، قم، ۱۳۸۹

- خامنه‌ای، سید علی؛ دیدار با جمع کثیری از بسیجیان کشور، حسینیه امام خمینی رحمه الله علیه، تهران، ۱۳۸۸.
- ابراهیمی، شهروز؛ جنگ نرم، چاپ هفتم، ساحل اندیشه، تهران، ۱۳۹۱
- احمدزاده کرمانی، حسن؛ عملیات سازی عملیات روانی، فصلنامه عملیات روانی، شماره ۵ تابستان ۱۳۸۸، صفحات ۸۶-۵۴.
- تقفی، ابن هلال، الغارات، به تحقیق السید جلال‌الدین المحدث، انجمن آثار ملی، چاپ دوم، تهران، ۱۳۵۵.
- جنیدی، رضا، تکنیک‌های عملیات روانی و شیوه‌های مقابله، آستان قدس رضوی، مشهد، ۱۳۸۹
- رضایی، بهرام؛ عملیات روانی، دافوس، تهران، ۱۳۸۷
- شهبازی، بهنام و فرخی، امین؛ تکنیک‌های عملیات روانی امام علی (ع) در رویارویی با دشمنان، مطالعات دفاعی و امنیتی، بهار ۱۳۸۷، شماره ۵۰، صفحات ۷۹-۳۹، ۱۰
- ضیایی پرور، حمید؛ جنگ نرم ویژه جنگ رسانه‌ای، انتشارات موسسه فرهنگی ابرار معاصر، تهران، ۱۳۸۳، ۱۱
- کالینز، جان؛ جنگ سرد فرهنگی، ترجمه بنیاد فرهنگی و هنری غرب‌شناسی، انتشارات بنیاد فرهنگی، تهران، ۱۳۷۰، ۱۲
- کرم پور، زهراء حسومی، ولی الله و خاکپور، حسین؛ اقتاع مخاطب در نهج‌البلاغه، فصلنامه پژوهشنامه نهج‌البلاغه، شماره ۱، بهار ۱۳۹۳، صفحات ۵۳-۲۷، ۱۳
- متفکر، حسین؛ جنگ روانی، انتشارات زمزم هدایت، تهران، ۱۳۸۷، ۱۴
- محدثی، کاظم؛ راهبردهای مقابله با دشمنان نظام اسلامی، پژوهشکده علوم اسلامی امام صادق، تهران، ۱۳۹۵، ۱۵

- محمدی سیرت، علی و موسوی نیا، رضا؛ رهیافتی اسلامی در مفهوم‌سازی بنیادی عملیات روانی مطالعه سیره نظامی امام علی (ع) نشریه ادبیات پایداری، تهران، سال پنجم، شماره نهم دی ۱۳۹۵، صفحات ۳۱۶-۳۴۱. ۱۶
- محمدی، مصطفی؛ جنگ نرم در جامعه اسلامی، ماهنامه اطلاعات راهبردی، شماره ۹۳، بهار ۱۳۸۹، صفحات ۲۱-۳۶. ۱۷
- مرادی، نعمت‌الله؛ عوامل تقویت و کاهش روحیه دفاعی فصلنامه عملیات روانی، شماره ۳، بهار ۱۳۸۹، صفحات ۱۶۵-۱۴۴. ۱۸
- ویس کرمی، مهرداد؛ فیزیوپاتولوژی انحراف نرم جامعه اسلامی در نهج‌البلاغه با تأکید بر نقش خواص گمراه لرستان فصلنامه علمی پژوهشی دانشکده علوم پزشکی، دوره نوزدهم، شماره ۳، بهار ۱۳۹۶، صفحات ۸۱-۷۵.

Enmity and soft war from the perspective of Nahj al-Balaghah

One of the points that Imam Ali (AS) emphasizes in relation to the enemy is that one should constantly maintain vigilance against the enemy and should never underestimate the enemy. Soft war is the most extensive effort against nations in the form of various political plans. , Security, economic, etc. has entered the implementation phase. There are various definitions of soft warfare; Some have equated soft warfare with soft power or psychological operations. While there is a big difference between soft warfare and other categories. Soft warfare is neither soft power nor psychological operations, but a complex phenomenon that goes far beyond that. To deal with this phenomenon, comprehensive models and solutions must be presented; In this article, while presenting a conceptual model, various aspects of coping will be discussed. The method of the present research is library method. While presenting the topic of hostility, it has defined and stated the history of soft war based on the valuable book of Nahjul Balagha. The results of this research indicate that the enemy can mislead man through soft war; Among the solutions of Imam Hammam, we can mention reactionary or anti-propaganda measures and active or propaganda measures.

Keywords: soft war, soft power, psychological operations, hostility, Nahjul Balagha, Islamic society.